

УДК 340.132.1

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Єрмоленко Д.О., д. ю. н., доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи та допрофесійної підготовки
Класичний приватний університет

Стаття присвячена визначенню основних шляхів удосконалення правового виховання сучасної української молоді. Робиться висновок про необхідність створення комплексного системного підходу до організації правового виховання молоді.

Ключові слова: *правове виховання молоді, правова свідомість молоді, ефективність правового виховання, вдосконалення правового виховання.*

Статья посвящена определению основных путей усовершенствования правового воспитания современной украинской молодежи. Делается вывод о необходимости комплексного системного подхода к организации правового воспитания молодежи.

Ключевые слова: *правовое воспитание молодежи, правовое сознание молодежи, эффективность правового воспитания, усовершенствование правового воспитания.*

Yermolenko D.O. THE AREAS OF IMPROVE OF LEGAL EDUCATION OF MODERN UKRAINIAN YOUTH

The article is devoted to the definition of the main areas of improving the legal education of modern Ukrainian youth. The conclusion is the need for a comprehensive system approach to legal education of youth.

Key words: *legal education of youth, young legal consciousness, effectiveness of legal education, improvement of legal education.*

Постановка проблеми. Найбільш загальними проблемами правового виховання молоді в Україні можна назвати такі: відсутність або складність доступу молоді до правової інформації; зміцнення у свідомості молоді «побутових» уявлень про право; недостатня кількість і якість педагогічних кадрів, задіяних у процесі правової освіти; небажання самих молодих громадян до правового самовиховання (відсутність мотивації, відсутність переконання в необхідності); «перекручування» правової інформації засобами масової інформації, неправильне її тлумачення під час правової пропаганди; відсутність єдиних програм правового виховання різних груп молоді (учнівської, студентської, працюючої тощо).

Ступінь розробленості проблеми. Питання вдосконалення правового виховання сучасної молоді на теоретичному рівні білу предметом наукового дослідження таких учених, як В.В. Головченко, Е.К. Джамалова, З.Н. Каландарішвілі, І.І. Коваленко, М.І. Козюбра, Н.М. Логінова, Л.М. Матвієнко, В.В. Оксамитний, П.М. Рабінович, О.Ю. Суховецька, С.Б. Тугуз, С.А. Хасанова та інших. Проте, незважаючи на досить велику кількість досліджень, більшість із них, на жаль, має фрагментарний або суперечливий характер.

Метою статті є виокремлення основних шляхів удосконалення правового виховання сучасної української молоді; обґрунтування необхідності комплексного, системного підходу до організації правового виховання молоді в Україні.

Виклад основного матеріалу. Конкретні рекомендації щодо покращення правового виховання молоді були висловлені класиками вітчизняної юридичної науки ще в 1985 р., а саме:

– у викладанні права не обмежуватися переказом наявних норм поведінки, а давати їхнє реальне оцінювання, використовуючи при цьому засоби формування поваги до права серед молоді;

– значну увагу приділяти висвітленню співвідношення норм права й інших соціальних цінностей, зокрема норм моралі, акцентуючи на закріпленні останніх у праві;

– наводити приклади юридичних явищ, правових норм, що забезпечують задоволення інтересів людини й молоді зокрема (формування уявлення про відповідність наявних правових норм інтересам молоді);

– основну увагу концентрувати на позитивній характеристиці правових норм, уникаючи надмірної критики як правових норм, так і державних інститутів, які ці норми реалізують;

– запрошувати до спілкування з молоддю юристів-практиків і держслужбовців, які на реальних прикладах доводили б необхідність знання права та його фактичну значущість;

– приділяти більшу увагу регулятивним нормам права, уникаючи, так би мовити, кримінального ухилу під час характеристики;

– розкривати значення права в житті молоді передусім на позитивних прикладах його дотримання, перевагах діяльності в межах закону;

– обґрунтовувати ідеї цінності права та використовувати вищенаведені пропозиції на прикладах, актуальних для життєдіяльності молоді [1, с. 38–42].

Звичайно, такі рекомендації мають бути доповнені з урахуванням реалій сучасності. Так, наприклад, на нашу думку, у правовому вихованні молоді доцільно використовувати соціальні мережі в Інтернеті, різні комп'ютерні й інтерактивні програми тощо.

Водночас, як уже зазначалося вище, проблеми правового виховання молоді тісно пов'язані із загальними проблемами сучасної держави та суспільства. Отже, природно, що й вирішення цих проблем взаємопов'язане. Так, на думку І.І. Коваленко, на цьому етапі українське суспільство має вирішити завдання переосмислення системи правових цінностей на нових засадах. Відтак великого значення набуває розробка правових проблем і формування нового стилю соціальної поведінки, яка повинна мати правомірний і соціально-активний характер, ґрунтуючись, проте, уже на сучасній системі цінностей правової держави. Отже, правове виховання має бути спрямоване передусім не на конкретні цілі, що стоять перед державою, а на ідеї правової держави із загальнолюдськими цінностями, що становлять їхнє підґрунтя. Тому, на думку вченого, є доцільним перебудувати всю систему правового виховання, поклавши в основу її не абстрактно-догматичні постулати та ідеологічні конструкції, що обґрунтовували правомірність відправлення влади тими чи іншими політичними силами (як це було в нещодавньому минулому), зокрема загальнолюдські цінності, які дедалі більше стверджуються в процесі демократизації суспільства [2, с. 69].

Аналогічну точку зору висловлює Н.М. Логінова, яка підкреслює, що правове виховання молоді має бути спрямоване не на утопічні ідеї, а на освоєння і прийняття нових суспільних відносин (економічних, політичних, соціальних, національних тощо), а також на орієнтацію громадян на принципово нову правову ситуацію в усьому різноманітті її вияву [3, с. 53].

Основні етапи (кроки) конструювання системи правового виховання молоді формулює у своєму дослідженні З.Н. Каландарішвілі. Перший крок – створення та організація основних елементів системи, налаштування правосвідомості молоді на сукупність суспільно значущих цінностей і цілей за системоутворювальною ролі громадянських і правових цінностей та забезпечення зворотного зв'язку. Крок другий – організація впливу на молодь, починаючи із раннього дитинства, особливо на психологічному й моральному рівнях. Крок третій – налаштування системи правового виховання на співробітництво із молоддю з урахуванням її власних життєвих інтересів, а також завдань соціально-правового захисту, особливої політики, у межах якої автор пропонує таке: захист процесу формування й розвитку особистості; захист середовища формування та існування підостаючого покоління; захист прав особистості, котра формується; соціально-правова допомога й підтримка молоді [4, с. 141–142].

Під час характеристики сучасного стану правового виховання молоді в юридичній науці використовується поняття «ефективність правового виховання». Ми поділяємо точку зору вітчизняних учених, що ефективність правового виховання можна розглядати у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні ефективність правового виховання, як і будь-якої іншої діяльності, визначають

як співвідношення між фактично досягнутим рівнем правовиховної діяльності й тією педагогічно-правовою метою, заради якої ця діяльність запроваджувалася. У ширшому розумінні ефективність правового виховання – це здатність правовиховної діяльності реально в оптимальні строки із найменшими економічними витратами давати соціально корисний результат. Це насамперед соціально-правові й педагогічні досягнення державних органів, громадських організацій, навчальних і педагогічних колективів, засобів масової інформації щодо формування у молоді глибоких і стійких уявлень про право, переконань, мотивів, звичок, які відповідають моральним принципам суспільства, загальнолюдським цінностям [5, с. 13].

Теоретичні питання ефективності правового виховання стали у 80-х рр. минулого століття предметом наукового дослідження В.В. Головченко [6]. Він обґрунтував загальні критерії та показники ефективності правового виховання, якими є позитивні рухи в структурі правової свідомості й поведінки громадян. До них автор зарахував таке: «Рівні правових знань, правову переконаність, соціально-правову активність членів суспільства, поведінку, що відповідає нормам права» [6, с. 42]. Запропонований В.В. Головченко підхід, на нашу думку, можливо взяти за основу, оскільки саме такі «критерії й показники» дають змогу дослідити можливість *підвищення ефективності правового виховання молоді*.

На важливості цього наголошує Е.К. Джамалова, яка пропонує такі заходи щодо підвищення ефективності правового виховання молоді: прийняття державних освітніх стандартів, які передбачали б обов'язкове вивчення низки дисциплін правового спрямування на всіх рівнях освіти молоді; нормативне закріплення кваліфікаційних вимог до осіб, яких навчають правовим дисциплінам, зокрема наявність вищої юридичної освіти або в разі її відсутності складання кваліфікаційних іспитів в органах юстиції; упровадження спеціальних методик викладання правових знань, спрямованих не лише на передавання знань про права людини, право загалом (тобто таких, що мають інформаційний характер), а й таких, що дають змогу досягнути усвідомлення молоддю поняття права, сформувані в них певний правовий світогляд; використання такої форми навчання права, як рольові ігри, що надає можливість сформувані оцінний компонент правосвідомості молоді; робота із правової просвіти молоді школами має бути «переадресована» іншій категорії школярів – дітям у віці 10–11 років, адже світогляд старших учнів «є фактично сформованим, вони вважають свою думку усталеною, схилити їх до іншої точки зору дуже важко» [7, с. 173–174].

Окремі питання підвищення ефективності правового виховання молоді є предметом низки не лише правових, а й соціологічних і педагогічних наукових досліджень. Зокрема, С.А. Хасанова виділяє такі педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності процесу правового виховання молоді: актуалі-

зація процесу правового виховання шляхом уведення правових курсів; розширення досвіду правослужняної діяльності; використання педагогічного моніторингу й самомоніторингу для отримання об'єктивної інформації про результативність здійснюваного процесу та його оперативної корекції [8]. Проте, на нашу думку, лише педагогічних зусиль для досягнення мети правового виховання молоді (а відповідно, і підвищення ефективності цього процесу) не достатньо, педагогічні умови можна розглядати лише як окремих аспект (напрямок) загальної системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності правового виховання молоді.

Значний дослідницький інтерес викликають вивчення можливостей підвищення ефективності правового виховання окремих груп молоді. Так, С.Б. Тугуз, котра досліджувала особливості механізму правового виховання студентів вишу, визначає такі шляхи підвищення його ефективності: визначення концептуальної основи формування правової компетентності майбутніх фахівців як необхідної складової їхнього соціального та професійного становлення; створення компетентістно орієнтованої педагогічної моделі формування правової культури студентів в освітньому процесі, яка забезпечувала б соціально-правовий контекст майбутньої професійної діяльності; розробка комплексу педагогічних умов, які сприяли б успішній реалізації компетентістно орієнтованої моделі формування правової культури майбутнього фахівця [9, с. 15].

Ще більше деталізує суб'єкта правового виховання О.Ю. Суховецька, яка досліджує умови підвищення ефективності правового виховання курсантів вишів внутрішніх військ. На думку дослідниці, ними є такі: по-перше, підвищення якості правового виховання курсантів засобами навчання, для чого необхідно передусім підготувати офіцерські кадри педагогів, котрі працюють у системі вищої військово-професійної освіти, і створити умови для безперервного зростання якості правового навчання та правової вихованості випускників вишу; по-друге, удосконалення підготовки управлінсько-викладацького складу щодо правового виховання, що полягає в глибокому знанні свого предмета й правовій поведінці самих викладачів; по-третє, організація методичного забезпечення правового самовиховання курсантів [10, с. 14].

Особливості правового виховання учнів старших класів є предметом вивчення Л.М. Матвієнко. Для підвищення ефективності правового виховання цієї групи молоді, на думку дослідниці, необхідно таке: правове виховання розглядати як одну із пріоритетних цілей виховання; вводити спеціальні інтегровані курси з вивчення правових питань, які забезпечили б поглиблення правових знань, формування правових переконань, активізацію діяльності старшокласників із формування їхньої поведінкової позиції, підвищення рівня сформованості правової вихованості загалом; у системі засобів правового виховання пріоритетними вважати методи співробітництва (дискусії, методи «дилеми», «проектів»

тощо); активізувати позаурочну діяльність старшокласників, що сприяє закріпленню, розширенню, поглибленню правових знань, формуванню правових переконань і поведінкової позиції [11, с. 9].

Висновки. На нашу думку, усі запропоновані заходи щодо збільшення ефективності правового виховання молоді мають розрізнений і поодинокий характер, а тому не зможуть призвести до кардинальної зміни ситуації. Природно, що на сьогодні є необхідність у створенні *комплексного системного підходу* до організації правового виховання молоді. Системність такого підходу визначається виділенням пріоритетних аспектів діяльності, пов'язаних спільною метою, формами організації та управління.

Уважаємо, що основними аспектами такого системного підходу до правового виховання молоді мають стати такі:

1. *Змістовий аспект*, який передбачає розробку методології, детального дослідження всіх форм буття правосвідомості молоді; формування системи правового виховання молоді, яка відповідала б сучасним умовам. Наукове осмислення, розробка змісту правосвідомості й правового виховання молоді спрямовані на відтворення та акцентування різноманітними засобами ідеологічного (раціонального) компонента правової свідомості молоді. Особлива роль у здійсненні цих заходів належить системі освіти. Змістовий аспект системного підходу включає два рівні розробки змісту правового виховання молоді: по-перше, на рівні окремих навчальних курсів з основ правових знань (у школі та виші); по-друге, у вигляді «наскрізної» складової, інтегрованої в усі шкільні предмети, професійну, вищу та додаткову освіту, правову пропаганду засобами масової інформації.

2. *Віковий аспект*, який надає можливість побудувати (змістовно й організаційно) комплекс заходів правового виховання для різних вікових груп молоді.

3. *Інституційний аспект*, який передбачає одночасне включення в правовиховну діяльність усіх соціальних інститутів: сім'ї, усіх рівнів системи освіти, громадських організацій, церкви тощо. Підкреслюємо, що системний підхід до правового виховання молоді передбачає наступність, взаємозв'язок і координацію правовиховної діяльності різних соціальних інститутів.

4. *Кадровий аспект*, який передбачає поетапну реалізацію системи заходів щодо підготовки та перепідготовки фахівців різного рівня (шкільних учителів, викладачів вишів, лекторів із правових питань, журналістів, котрі висвітлюють правові проблеми тощо), які беруть участь у правовому вихованні молоді, залучення до цього процесу досвідчених юристів-практиків.

5. *Організаційний аспект*. Ураховуючи складність процесу правового виховання молоді, на нашу думку, він має організовуватися на двох рівнях: на державному – у вигляді загальних засад правового виховання молоді; на рівні окремих соціальних інститутів – у вигляді їхньої практичної реалізації в різних формах правового виховання.

6. *Економічний аспект*, який надає можливість знаходження коштів на реалізацію правового виховання молоді з різних джерел, включаючи спонсорську допомогу та місцевий бюджет.

7. *Управлінський аспект*, який дає змогу в разі необхідності (наприклад, за неможливості окремого соціального інституту вирішити конкретну проблему правового виховання молоді) включити в процес вирішення проблеми всі наявні структури (у тому числі громадські та державні) й забезпечити нові форми організації їхньої взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правовое воспитание молодежи / [Н.И. Козюбра, В.В. Оксамытный, П.М. Рабинович и др.]; отв. ред. Н.И. Козюбра. – К. : Наук. думка, 1985. – 318 с.
2. Коваленко І.І. Сутність і зміст правового виховання: методологічний аспект / І.І. Коваленко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил : збірник наукових праць. Серія «Соціальна філософія, психологія». – 2008. – Вип. 2 (31). – С. 65–70.
3. Логінова Н.М. Вплив правового виховання на формування правової компетентності курсантів прикордонників / Н.М. Логінова // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – 2010. – № 52. – С. 53–56.
4. Каландаришвили З.Н. Деформация правового сознания молодежи и юридические способы ее преодоления: теорети-

ко-правовой аспект : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / З.Н. Каландаришвили. – СПб., 2004. – 202 с.

5. Легуша С.М. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С.М. Легуша. – К., 2002. – 18 с.

6. Головченко В.В. Эффективность правового воспитания, понятие, критерии, методика измерения / В.В. Головченко. – К., 1985. – 128 с.

7. Джамалова Э.К. Историко-правовой анализ основ формирования правосознания молодежи : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 00.01 / Э.К. Джамалова. – Махачкала, 2005. – 199 с.

8. Хасанова С.А. Правовое воспитание старших подростков в средней общеобразовательной школе / С.А. Хасанова. – Сургут : Сургутский государственный университет, 2007. – 21 с.

9. Тугуз С.Б. Формирование правовой культуры студентов вуза в условиях компетентностной модели подготовки специалиста : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / С.Б. Тугуз. – М., 2009. – 20 с.

10. Суховецкая Е.Ю. Педагогические условия совершенствования правового воспитания курсантов вузов внутренних войск МВД России : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е.Ю. Суховецкая. – СПб., 2007. – 20 с.

11. Матвиенко Л.М. Правовое воспитание старшеклассников в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Л.М. Матвиенко. – Волгоград, 2004. – 18 с.

УДК 340.12:342.7

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА КАК ПРАВОВАЯ ЦЕННОСТЬ: УНИВЕРСАЛИЗМ И ЦИВИЛИЗАЦИОННОЕ РАЗНООБРАЗИЕ

Жебровская К.А., аспирант

кафедры права Европейского Союза и сравнительного правоведения
Национальный университет «Одесская юридическая академия»

Статья посвящена исследованию концепции универсализма и цивилизационного разнообразия прав человека как правовой ценности. Акцентируется внимание на том, что сочетание универсального и регионального в области прав человека возможно лишь на основе межкультурного диалога. Подчеркнута необходимость учета фактора культурного многообразия и стремления цивилизаций к сохранению культурной самобытности, присущих данной цивилизации правовых традиций, ценностей.

Ключевые слова: права человека, правовая ценность, универсализм, релятивизм, цивилизационное разнообразие.

Статья посвящена исследованию концепции универсализма и цивилизационного разнообразия прав человека как правовой ценности. Акцентируется внимание на том, что сочетание универсального и регионального в области прав человека возможно лишь на основе межкультурного диалога. Подчеркнута необходимость учета фактора культурного многообразия и стремления цивилизаций к сохранению культурной самобытности, присущих данной цивилизации правовых традиций, ценностей.

Ключевые слова: права человека, правовая ценность, универсализм, релятивизм, цивилизационное разнообразие.

Jebrovskaya K.A. HUMAN RIGHTS AS LEGAL VALUES: UNIVERSALISM AND CIVILIZATION DIVERSITY

The article investigates the concept of universalism and civilization diversity of human rights as a legal value. It focused on the fact that the combination of universal and regional human rights is possible only on the basis of intercultural dialogue. It emphasized the need to incorporate a factor for cultural diversity and aspirations of civilizations to preserve the cultural identity, the preservation of the inherent legal traditions and values of this civilization.

Key words: human rights, legal value, universalism, relativism, civilization diversity.